

Sara Moreno i Colom, sociòloga

L'estat de la qüestió sobre les polítiques de temps: Entre el hardware i el software

durant els darrers anys s'ha generat un debat sobre la importància del temps pel benestar de les persones que s'ha traduït en el disseny de polítiques de temps.

L'objectiu d'aquest breu escrit és presentar l'estat de la qüestió actual sobre les polítiques de temps amb la doble voluntat de clarificar conceptes i fer balanç de les actuacions realitzades fins el moment. De fet, les reflexions que s'exposen a continuació són fruit de l'estudi *Les polítiques de temps: un debat obert* encarregat per la Regidoria dels Nous Usos Socials del Temps de l'Ajuntament de Barcelona i realitzat per Teresa Torns, Vicent Borràs, Carolina Recio i Sara Moreno, sota la direcció de la primera.

Tot fent memòria

Certament, durant els darrers anys s'ha generat un debat sobre la importància del temps pel benestar de les persones que s'ha traduït en el disseny de polítiques de temps. No obstant l'embranchada que darrerament ha pres aquesta qüestió, a l'hora d'elaborar-ne un balanç es fa necessari recuperar les reflexions i propostes pioneres. En concret, les que formulen les científiques socials del sud d'Europa per promoure actuacions entorn del temps i el benestar durant la dècada dels 80 del segle XX. Bàsicament, perquè són les primeres veus que es fan ressò d'aquesta qüestió i, per tant, les que fixen les bases del que han de ser les polítiques de temps.

Concretament, cal citar com a pionera la sociòloga Laura Balbo i el llibre que publica al 1987 sota el títol *Time to care. Politiche del tempo e diritti quotidiani*. El punt de partida del mateix és la crítica que algunes científiques socials del nord d'Europa formulen contra les polítiques socials de l'Estat del Benestar perquè no tenen en compte les desigualtats de gènere. Balbo s'afegeix a aquesta crítica tot introduint una problemàtica poc reconeguda fins el moment, a saber, el procés de reproducció de la vida de les persones. La introducció d'aquesta problemàtica s'acompanya d'una reivindicació, el temps dedicat a la cura. La qual cosa suposa reivindicar no només l'activitat de reproducció sinó també la necessitat de tenir en compte el temps per dur-la a terme. A més, Balbo posa de manifest l'estret lligam que vincula el temps de cura i el benestar quotidià. De manera que el temps emergeix com un element

primordial per revisar el concepte de ciutadania tot repensant l'Estat del Benestar.

Els treballs pioners de Balbo, juntament amb el d'altres científiques italianes, es recullen en l'avantprojecte de llei *Les dones canvien el temps* promogut per les dones de l'antic PCI italià al 1990 (Cordoni, 1997). L'eix central d'aquest projecte planteja la necessitat de canviar els temps per trobar noves maneres de viure més amigues de les dones i, per extensió, de tota la societat. El rerafons d'aquest plantejament no significa un simple canvi d'horaris –o com alguns diuen darrerament, una racionalització dels mateixos–, sinó que reclama una nova organització social i econòmica guiada per uns valors que posin de relleu la importància i la necessitat del procés de reproducció. Un reclam que, en primer lloc, comporta fer visible el treball domèstic-familiar i el treball de cura a fi de mostrar-ne la seva importància social, política i econòmica. De manera que, en segon lloc, sigui possible reivindicar una nova solidaritat entre els gèneres en la distribució d'aquest treball, tant en termes de responsabilitat com en termes de realització (Torns, et. al. 2006). En concret, la proposta de llei constava de tres capítols: el primer tenia a veure amb el cicle de vida; el segon, amb l'horari de treball; i, el tercer, amb el temps de la ciutat (Torns, 2003; Moreno, 2003).

Passats més de vint anys de la formulació d'aquesta proposta, sembla quan menys oportú preguntar-se què queda d'aquest projecte en un moment on cada vegada són

El rerafons d'aquest plantejament no significa un simple canvi d'horaris, sinó que reclama una nova organització social i econòmica guiada per uns valors que posin de relleu la importància i la necessitat del procés de reproducció

més les veus que es fan ressò de la necessitat de desenvolupar polítiques de temps. La resposta a aquest interrogant es pot sintetitzar amb tres paraules: èxit, insatisfacció i paradoxa.

L'èxit

D'entrada, cal dir que malgrat el darrer apartat de l'avantprojecte de llei és l'únic que, posteriorment, s'ha desenvolupat legislativament en el context italià –amb la llei promoguda per la diputada de l'esquerra italiana Livia Turco i aprovada el 8 de març de l'any 2000 sota el títol *Disposizioni per il sostegno della maternita e della paternita', per il diritto alla cura e alla formazione e per il coordinamento dei tempi delle citta-*, existeixen experiències polítiques dins del context europeu referents a cada un d'aquests apartats. Respecte el primer, cal citar el recent interès de la Unió Europea, consensuat al Consell Europeu de Lisboa de l'any 2000, per repensar la manera en què es distribueixen els períodes de treball, oci, formació i cura de les persones durant el cicle de vida laboral. Més anteriors són les actuacions entorn de l'horari laboral, sobretot, aquelles que plantegen la reducció de la jornada laboral com ara les 35h franceses –inspirada en la històrica reivindicació obrera del 8x3 que actualment s'han apropiat algunes veus conservadores mancades de memòria– o la proposta del 6+6 finlandesa. Finalment, les polítiques de temps i ciutat són les més reconegudes i acceptades, si bé el principal referent cal cercar-lo en les ciutats italianes de Mòdena, Catània i Bolzano, d'uns anys ençà augmenten les ciutats europees que desenvolupen experiències en aquesta línia –Rennes, Paris, Bremen, Hamburg, Barcelona–.

El conjunt d'aquestes experiències desenvolupades al llarg dels darrers anys condueix a afirmar que el projecte de les dones de l'antic PCI no és un projecte fallit, però seguidament es fa precís matisar els termes d'aquesta afirmació. El cas és que sembla possible apuntar que la proposta de llei italiana ha estat un èxit que ha trobat resistències a l'hora de fer-se explícit. L'èxit es remet a l'encert d'haver posat damunt la taula les qüestions clau sobre la problemàtica del temps a les societats contemporànies. Mentre que les resistències cal cercar-les en les actuacions més reconegudes fins ara com a polítiques de temps. Unes resistències que, òbviament, generen insatisfacció.

La insatisfacció sorgeix quan s'observa que la tendència actual trasllada les polítiques del temps al terreny dels urbanistes i les allunya dels plantejaments originaris que tenien com escenari de referència la vida quotidiana i com horitzó el benestar quotidià

La insatisfacció

Les raons d'aquesta insatisfacció rauen en unes polítiques de temps i ciutat desenvolupades des d'instàncies i coneixements molt més a prop de l'interès per l'espai urbà com a centre d'atenció, que de les polítiques primeres entorn del temps i el benestar amb perspectiva de gènere. Aquest tipus de polítiques de temps poden ser qualificades com polítiques urbanes del temps. En la mesura que el seu eix vertebrador és el territori urbà més que no pas el temps, constitueixen el que podria anomenar-se el *hardware* de les polítiques de temps a la ciutat. Però aquestes polítiques urbanes no han aconseguit promoure actuacions on la dimensió temporal pugui ser emprada per redefinir el benestar. Una fita difícil d'aconseguir però, probablement, més propera a l'objectiu primigeni. Aquell que podríem anomenar el *software* de les polítiques de temps a la ciutat. Un escenari d'acció pública on és possible teixir nous vincles de ciutadania des de la proximitat i l'accessibilitat. On les necessitats derivades del benestar quotidià de les persones siguin el centre d'unes actuacions no només regides per la lògica mercantil o del consum (Torns, et. al, 2006).

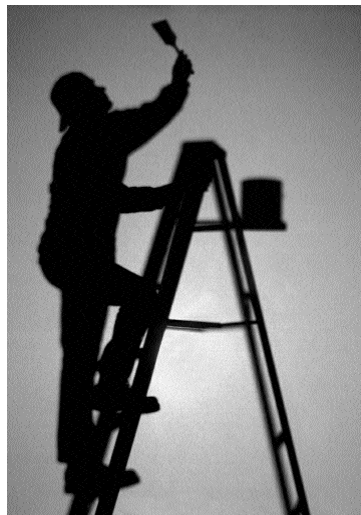
La insatisfacció, doncs, sorgeix quan s'observa que la tendència actual trasllada les polítiques de temps al terreny dels urbanistes i les allunya, cada vegada més, dels plantejaments originaris que tenien com escenari de referència la vida quotidiana i com horitzó el benestar quotidià. Sens dubte, qüestions menys amables políticament que les relacionades amb el planejament urbà de l'espai públic.

La paradoxa

Altrament, és cert que durant els darrers vint anys s'han dut a terme actuacions entorn del temps de treball per pal·liar la crisi de

l'ocupació, però no és menys cert que aquestes actuacions no han estat reconegudes o reclamades com a polítiques de temps. I, també és ben cert que aquestes polítiques laborals al voltant de la jornada laboral tenen molt més ressò social que les experiències impulsades a partir de la proposta italiana, donat el major reconeixement social i econòmic del temps de treball remunerat per damunt del temps de treball domèstic-familiar i de cura.

Pel que fa el contingut d'aquestes actuacions les insatisfaccions tampoc són poques. D'una banda, s'observa que la majoria d'elles miren de flexibilitzar l'horari de la jornada laboral ampliant-lo o disminuint-lo, per tal d'obtenir més i millor disponibilitat laboral de la població ocupada. D'altra banda, es detecta un rebuig social de les solucions tècniques ben ideades per aconseguir reducció del temps de treball que respectin el caràcter sincrònic i quotidià de les tasques de reproducció –la cura d'un adult dependent no es pot concentrar en unes hores al dia, ni acumular en uns determinats dies de la setmana– imprescindibles per a la vida humana. Així s'evidencia amb el balanç del model 6+6 finlandès on només les dones que viuen sota el règim de doble presència valoren

les reduccions de temps de treball de caire sincrònic i quotidià, és a dir, aquelles que comporten reducció diària de la jornada laboral. Mentre que la majoria de la població ocupada només aprova regulacions que els permetin acumular diacrònicament temps de treball remunerat i temps lliure o de vacances, és a dir, treballar més hores al dia però menys dies (Torns- Miguélez, 2006).

Amb tot, ens trobem davant la paradoxa que suposa comprovar com les idees clau plantejades en la llei del temps italiana s'han acabat recollint en altres camps d'intervenció de la política social que, dit sigui de passada, sovint no carreguen amb la perspectiva de gènere com un estigma. En aquest mateix sentit, cal reconèixer el progressiu augment de l'interès de la Unió Europea per les qüestions relacionades amb el cicle de vida, per bé que les propostes formulades no es reivindiquen, en cap moment, com a polítiques de temps.

Aquesta paradoxa es podria valorar positivament, si no fos perquè totes aquestes polítiques no qüestionen la centralitat del temps de treball remunerat a l'hora d'organitzar la vida de les persones, les empreses i les ciutats. Tant és així que aquest temps de treball esdevé el model de referència temporal de les pautes, valors i activitats que organitzen la societat. De tal manera que els imaginari col·lectius el consideren com l'únic a tenir en compte a l'hora d'idear el projecte de vida personal i establir la font de prestíj socials. Uns imaginari que tenen una percepció del temps i de la jornada laboral basada en una tradició cultural industrial la qual topa de ple amb les propostes de les polítiques de temps. En definitiva, sembla difícil fer propostes per procurar més benestar a la ciutadania si s'ignora el lligam inevitable que hi ha entre tots els temps i treballs a les societats contemporànies (Torns, et. al. 2006).

A més, malgrat l'augment de les experiències i actuacions entorn de les polítiques de temps a nivell europeu, no s'ha trencat la paradoxa que les acompanya des del seu naixement: els països escandinaus on hi ha més benestar i igualtat no hi ha polítiques de temps. Les raons d'aquesta major o menor presència europea de les polítiques de temps es poden sintetitzar, com a mínim, en tres aspectes: les diferents tradicions que emparen l'origen i la consolidació de l'Estat del Benestar; la diversa

consolidació del concepte de ciutadania que se'n deriva; i la idiosincràsia cultural dels models familiars (Torns, et. al. 2006).

Com a conclusió

Entre èxits, satisfaccions i paradoxes, cal concloure aquest escrit tot afirmant que el temps ha esdevingut una eina clau per fer visibles els límits de l'actual Estat del Benestar respecte les desigualtats entre homes i dones. Unes desigualtats que tenen a veure amb més treball i menys benestar per les dones i que s'evidencien a través de l'ús i la distribució social del temps. En aquesta tessitura, sembla imprescindible revisar el concepte de ciutadania a fi de replantejar el contracte social entre gèneres. Una tasca que es pot veure recolzada pel desenvolupament de polítiques de temps, sempre i quan aquestes estiguin pensades des de la lògica que lliga temps i benestar. La qual cosa obliga a revisar la centralitat del temps de treball remunerat, així com obliga a donar més importància al temps de vida a l'hora d'organitzar la societat en general i les ciutats en particular.

Bibliografia

- BALBO, L.(1987): *Time to Care. Politiche del tempo e diritti quotidiani*. Milà: Franco Angeli.
- CORDONI, E. (1993): "Las mujeres cambian los tiempos" a Cuadernos de Relaciones Laborales, vol. 2, pp. 281-299.
- MORENO, S. (2003): *La quotidianitat, un nou valor polític?*. Barcelona: Fundació Nous Horitzons. <http://www.noushoritzons.org>.
- TORNS, T. (2003): *Les polítiques de temps: un repte per a les polítiques de l'Estat del Benestar*. Barcelona: Fundació Nous Horitzons. <http://www.noushoritzons.org>.
- TORNS, T; MIGUELEZ, F.;BORRAS, V.;MORENO, S.;RECIO, C. (2006). *El Temps de treball: Balanç d'actuacions a la Unió Europea*. Barcelona: Consell Econòmic i Social de Barcelona- Ajuntament de Barcelona.
- TORNS, T; BORRAS, V.;MORENO, S.;RECIO, C. (2006). *Les polítiques de temps: un debat obert*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Regidoria Nous Usos Socials del Temps

